

NĚKOLIK OKAMŽIKŮ V HISTORII RUKOPISNÉHO POLYFONNÍHO CHORBUCHU. FRAGMENTY MEŠNÍCH ORDINÁRIÍ A PROPRIÍ Z ARCHÍVU MESTA BRATISLAVY¹

HANA STUDENIČOVÁ

STUDENIČOVÁ, Hana. Some Moments in the History of a Manuscript Polyphonic Choirbook. Fragments of the Ordinary and Proper of the Mass from the Bratislava City Archives. *Historický časopis*, 2022, 70, 1, pp. 33–51, Bratislava.

The choirbook, from which fragments are preserved in the Bratislava City Archive, quite probably dated from about 1550. The fragments show a polyphonic repertoire with the form of open double folios. They were later exploited as covers of municipal official books from 1687–1700. Today, some of the fragments are stored in the Bratislava State Archive, in the *Zbierka cirkevných písomnosti* [Collection of ecclesiastical documents]; but surprisingly, further fragments can still be found today on the municipal books from the 17th century in the Bratislava City Archive. The following material describes the discovered polyphonic fragments and the historical circumstances regarding the origin, sale, and secondary use of the choirbook.

Key words: Polyphonic fragments. Choirbook. Mass ordinary and proper, white mensural notation. Middle of the 16th century. Bratislava. Bratislava City Archive. Municipal books.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.1.2>

K hlavním centřům hudební kultury ve městech patřil již od středověku farní kostel, který musel být jakožto církevní instituce hudebně aktivní. Základem bohoslužebného repertoáru ve farních kostelích byl latinský chorál, později se přidaly i jiné neliturgické hudební útvary (sekvence, tropy, písně v mateřských jazycích ad.). Od 16. století začíná úroveň hudebních produkcí ve větších kostelích nabírat na intenzitě, objevují se první zprávy o provozování vícehlasé figurální hudby. Ve všední dny se zpíval stále jednohlasý latinský chorál, o všech nedělích a svátcích byly provozovány vícehlasé kompozice skladatelů renesanční polyfonie. Kromě vícehlasé zhudebněných mešních ordinárií a proprií v kostelích zaznívala také vícehlasá moteta, madrigaly, chansony a jiné skladby komponované převážně

1 Tato studie byla vypracována a pramenný výzkum byl podporován projekty APVV-19-0043 „CANTUS PLANUS na Slovensku: lokálne prvky – transregionálne vzťahy“ (2020 – 2024) na základe Zmluvy č. APVV-19-0043, VEGA 2/0006/21 Transregionálne vzťahy prameňov duchovnej a svetskej hudby z územia Slovenska v 12. – 17. storočí (2021 – 2024) a Mobility Hudobná kultúra strednej Európy 1450 – 1650: transregionálna identita hudobných prameňov z Klosterneuburgu a Bratislavy (2021 – 2022), ktoré jsou řešeny na Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i.

na latinské texty, ale výjimkou nebyly ani texty v mateřských jazycích. Jednalo se především o díla franko-vlámských skladatelů a skladatelů středoevropského prostoru, případně skladatelů protestantských. Provádění těchto kompozic měli na starost kantor se zpěváky a varhaník; přibližně od poloviny 16. století se k nim připojili také instrumentalisté, zpravidla ansámbl městského trubače. Co se týče konkrétních hudebních pramenů, na kostelních kůrech se nacházely tehdy již hojně rozšířené hudební tisky spolu s hudebními rukopisy s moderní polyfonií, a to především v podobě hlasových knih, varhanních tabulatur, chorbuchů ad.

Chorbuch

Speciální typ hudebního pramene představuje právě chorbuch, tj. notovaná sborová kniha (tištěná nebo rukopisná) vycházející z tradice středověké liturgické knihy a z principu takzvané apertury, kdy se využívala celá otevřená dvoustrana. Po směru hodinových ručiček na ní byly zaznamenány samostatně hlasy discantu, altu, tenoru a basu.²

Obrázek 1:

Zpěváci a městští trubači u polyfonního chorbuchu

Zdroj: FINCK, Hermann: *Practica Musica*. Wittenberg: Georg Rhau, 1556; dostupné online; [citováno 25. 03. 2020] <[https://imslp.org/wiki/Practica_musica_\(Finck%2C_Hermann\)>](https://imslp.org/wiki/Practica_musica_(Finck%2C_Hermann)>)>

- 2 JUST, Martin. Chorbuch. In: BLUME, Friedrich a Ludwig FINSCHER, ed. *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik: 20 Bände in zwei Teilen. Sachteil 2, Böh-Enc*. Kassel: Bärenreiter, 1995, s. 863-882. ISBN 3-7618-1103-8; ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Chorbuch. In: *Encyklopedie knihy* [online], c2018 [cit. 25. 03. 2020]. Dostupné na <<http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Chorbuch&oldid=15710>>

Členové chrámového sboru stáli dle obvyklé praxe rozestoupení okolo chorbuchu, z kterého pod vedením kantora zpívali; menší chlapci stáli vepředu, za nimi dospělí zpěváci (profesionálové) a případně nakonec také instrumentalisté.³

Tištěné chorbuchy byly vydávány spíše ojediněle, mnohem častěji nacházíme zprávy o hudebních rukopisech tohoto typu. K reprezentativním tištěným chorbuchům lze řadit např. tisk Andrea Antica *Missarum diversorum authorum Liber primus* (Venezia, 1521; RISM B/I: 1521/1); Palestrinovu druhou knihu mší *Missarum liber secundus* (Roma, 1567; RISM A/I: P 660; PP 660); *Liber I. missarum* Philippa de Monte (Antwerpen, 1587; RISM A/I: M3320; MM3320) nebo *Liber I. missarum* Charlese Luythona (Prag, 1609; RISM A/I: L 3119; LL 3119). Za nejzajímavější chorbuchy rukopisné jsou v německé oblasti považovány hudební památky z Jeny, Wittembergu, Vídně, Mnichova a jiných měst, které jsou spojovány s hudebním provozem buď v městských farních kostelích, nebo v císařských kapelách.⁴

Rukopisný chorbuch vznikl opisováním jednotlivých skladeb z tištěných sbírek (na papír nebo na pergamen) a často si jeho obsah upravil každý hudební kůr dle vlastních liturgických potřeb; kromě polyfonně zhudebněných částí mešního ordinária (*Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus/Benedictus, Agnus Dei*) se v rukopisech nacházela také mešní propria, hymny, sekvence a další útvary, které zajišťovaly kompletní repertoár pro všechny církevní svátky. Běžně tak nestačil pouze jeden rukopis, ale v kostele se vyskytovaly rukopisné chorbuchy s polyfonií ve dvojicích či trojicích, obsahově komplementární. Tuto praxi dokládají některé dodnes dochované hudební památky z Moravy, Dolního Rakouska a dnešního Slovenska.

Dva chorbuchy z doby okolo roku 1550 jsou unikátně dochovány v Archivu města Brna ve fondu Svatojakubská knihovna (sign. 15/4 a sign. 14/5, označované také jako BAM 1 a BAM 2).⁵ Zpíval z nich školní sbor (kantorát), jehož fungování lze v kostele sv. Jakuba v Brně doložit přinejmenším od poloviny 16. století.⁶ Oba dochované polyfonní rukopisy obsahují repertoár z děl západno- a stře-

---

3 Například v dochovaném nařízení pro kantora školy v Banské Bystrici se přímo ustanovuje, jak má kantor žáky rozmístit podle jejich velikosti a podle jejich zručnosti ve zpěvu; srov. VAJCIK, Peter. *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v 16. storočí*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1955, s. 99.

4 JUST, M. Chorbuch, s. 863-882.

5 Archiv města Brna, Sběrka rukopisů, fond V 2 Svatojakubská knihovna, sign. 15/4 (BAM 1); tamtéž, sign. 14/5 (BAM 2).

6 O hudebním provozu u sv. Jakuba v Brně v 16. a raném 17. století viz STUDENIČOVÁ, Hana. *Městská hudební kultura na Moravě v předbělohorském období. Moravská královská města ve středoevropských souvislostech*. Disertační práce. Brno: Ústav hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2019, zejména s. 17-45.

doevropských skladatelů z konce 15. a první poloviny 16. století, především vícelase zhudebněné kompozice pro 4–6 hlasů; větší rukopis (BAM 1) obsahuje celkem 26 mešních ordinárií a dvě samostatná zhudebnění části Credo, menší rukopis (BAM 2) má poněkud pestřejší obsah, vedle devíti mešních cyklů zahrnuje také dvacet zkrácených cyklů proprií. Mezi skladateli převažují např. slavný Josquin Desprez a jeho současníci Pierre de la Rue, Heinrich Isaac, Antoine Brumel, případně o půl až celou generaci mladší Dionisius Prioris, Claudin de Sermisy, Adrian Willaert nebo Cristobal de Morales. Ze skladatelů středoevropského původu lze jmenovat Heinricha Fincka, Thomase Stolzera nebo Wolfganga Gräffingera. K těmto dvěma dochovaným rukopisům prokazatelně patřil ještě i třetí rukopis s dalšími propriálními cykly, ten je však nejpozději od roku 1911 ztracen.⁷

Podobná dvojice polyfonních chorbuchů se nachází také v hudební sbírce rakouské národní knihovny ve Vídni (*Musiksammlung der Österreichischen Nationalbibliothek*).⁸ Stejně jako v případě brněnských pramenů, vídeňské rukopisy obsahují nejčastěji zhudebněná mešní ordinária a propria pro 4–5 hlasů, navíc se zde objevují také magnificat a další zpěvy. Oba rukopisy lze datovat okolo let 1540–1544. Ze skladatelů jsou zastoupeni kromě obvyklých jmen jako je Josquin Desprez, Antoine Brumel, Pierre de la Rue, Cristobal de Morales ad. také skladatelé z německojazyčného prostředí, např. Ludwig Senfl, Heinrich Isaac, Thomas Stoltzer, Sixt Dietrich nebo Benedictus Ducis. Jednu velkou neznámou v případě popsaných chorbuchů představuje provenience; tyto kodexy totiž nelze spojit přímo s hudebním provozem u sv. Štěpána ve Vídni (do Vídně se pravděpodobně dostaly až sekundárně). Nicméně pro potřeby vídeňského kantorátu u sv. Štěpána byly např. roku 1552 vyhotoveny zřejmě podobné dvě knihy mši opsané vídeňským císařským notistou, stejně jako další kniha mši velkého formátu roku 1561 nebo znovu dvě knihy zpěvů roku 1571.⁹

-
- 7 Podrobný popis repertoáru polyfonních rukopisů viz HORYNA, Martin a Vladimír MAŇAS. Two Manuscripts of Polyphonic Music in Brno from the Mid-Sixteenth Century. In: *Early Music*, 2012, roč. 40, č. 4, s. 553-575. <http://dx.doi.org/10.1093/em/cas127> nebo MAŇAS, Vladimír: Rukopisy renesanční polyfonie – zapomenutá a přitom cenná součást svatojakubské farní knihovny. In: *Brno v minulosti a dnes. Příspěvky k dějinám a výstavbě Brna*. Brno: Archiv města Brna, 2013, roč. 26, č. 1, s. 39-49. ISBN 978-80-86736-35-8.
- 8 Österreichische Nationalbibliothek Wien, Musiksammlung, sign. Mus. Hs. 15499; Österreichische Nationalbibliothek Wien, Musiksammlung, sign. Mus. Hs. 15500; z literatury pouze k jednomu rukopisu viz KIRSCH, Winfried. Ein unbeachtetes Chorbuch von 1544 in der Österreichischen Nationalbibliothek Wien. In: *Die Musikforschung*, XIV., 1961, s. 290-303. ISSN 0027-4801.
- 9 Wiener Stadt- und Landesarchiv, Bestand Stadtarchiv, Städtische Ämter, Oberkammeramt-rechnungen, sign. B 1/1: 86, fol. 136r; tamtéž, sign. B 1/1: 94, fol. 148r; tamtéž, sign. B 1/1: 103, fol. 166v; viz STUDENIČOVÁ, Hana. Moravská královská města, Bratislava a Vídeň: shody a odlišnosti v městském hudebním prostředí v 16. a na počátku 17. století. In:

Další dva chorbuchy z poloviny 16. století se dodnes dochovaly také v augustiniánské klášterní knihovně v Klosterneuburgu (*Cod. 69* a *Cod. 70*).¹⁰ Zatímco rukopis 69 obsahuje spíše anonymní repertoár pro různorodé liturgické příležitosti, nejčastěji pro 4-5 hlasů, v rukopise 70 se nacházejí především mešní ordinária a propria pro 4 hlasy již identifikovaných skladatelů. Nejčastěji se objevují jména skladatelů jako Heinrich Isaac, Benedictus Ducis, Thomas Stolzer, Caspar Copus, Heinrich Finck, Arnold de Bruck ad. Oba rukopisy byly vyhotoveny ve stejný okamžik roku 1551 pro potřeby chrámového provozu na kůru v Klosterneuburgu.

Obrázek 2:

Ukázka předního přideští *Cod. 69* a *Cod. 70*

(Augustiniánská klášterní knihovna, Klosterneuburg)

Ačkoliv se jedná o na první pohled nahodile vybrané prameny z různých prostředí, které spolu vůbec nemusí souviset, opak je pravdou. Všechny jme-

---

Musicologica Slovaca, 2019, roč. 10 (36), č. 2, s. 177-216, zde především s. 196-197. ISSN 1338-2594.

10 Klosterneuburg, Augustiner-Chorherrenstift, *Cod. 69* a *Cod. 70*; HAIDINGER, Alois. *Katalog der Handschriften des Augustiner Chorherrenstiftes Klosterneuburg*. Teil 1: *Cod. 1-100*. Wien 1983. ISBN 978-3-7001-0605-0; LINDSEY, Mack Clay. *Klosterneuburg, Chorherrenstift, Codices 69 and 79. Two Sixteenth-Century Choirbooks, their Music, and its Liturgical Use*. Ph.D. thesis, Indiana University, Bloomington 1980.

nované rukopisy totiž vykazují velmi podobné rysy, tj. formát, vazbu, ozdobné kování a v neposlední řadě především podobný repertoár s častými shodami.¹¹

Zaměříme-li pozornost na území dnešního Slovenska, i zde lze sledovat v 16. a raném 17. století velký hudební rozkvět v městských farních kostelích, jakožto hlavních centrech hudební kultury renesančních měst.¹² Z jednotlivých lokalit vyniká díky velkému množství dochovaných hudebních památek především oblast Spiše, konkrétně města Bardějov a Levoča.¹³ K významným hudebním centrům z oblastí východoslovenské patřilo město Košice.¹⁴ Bohatá báňská města jako Kremnica, Banská Bystrica, Banská Štiavnica ad. reprezentují středoslovenský okruh, oblast západního Slovenska je pak zastoupena zejména svobodnými královskými městy jako Modra, Trnava, Pezinok, Svätý Jur ad.¹⁵ Konečně je nutné jmenovat město Bratislava, která se stala od roku 1536 hlavním městem Uherska. Hlavní hudební tendence v 16. století lze spatřovat jednoznačně v Dómu sv. Martina; v důsledku zbourání Kostela sv. Michala, sv. Vavřince (1529) a sv. Mikuláše (1531) se totiž Dóm sv. Martina stal na velmi dlouhé období jediným farním katolickým kostelem v Bratislavě, zároveň však byl také chrámem kapitulským, proboštským a korunovačním. Odehrávaly se tak zde nejdůležitější liturgické obřady, při nichž se spojovaly zájmy městské samosprávy, církve a státu

-
- 11 Porovnání všech rukopisů je předmětem aktuálního bádání v rámci mezinárodních projektů Mobility Open a APVV, které jsou aktuálně řešeny na Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i. v Bratislave, srovnej pozn. č. 1..
  - 12 O jednotlivých hudebních centrech na Slovensku viz souhrnné monografie k dějinám hudby na Slovensku, např. RYBARIČ, Richard. *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku, I. (Stredovek, renesancia, barok)*. Bratislava: OPUS, 1984; ELSCHKEK, Oskár, ed. *Dejiny slovenskej hudby od najstarších čias po súčasnosť*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, ASCO Art et Science 1996. ISBN 80-88820-04-9; dostupnou literaturu týkající se hudební topografie na Slovensku popisuje PETÖCZOVÁ, Janka. Hudobná topografia Spiša v kontexte výskumu miest v ranom novoveku. In: *Musicologica Slovaca*, 2021, roč. 12 (38), č. 1, s. 5-41. ISSN 1338-2594.
  - 13 O obou významných hudebních sbírkách výběrově např. HULKOVÁ, Marta. Zhody a odlišnosti Levočskej a Bardejovskej zbierky hudobnín. In: *Slovenská hudba*, 1999, roč. 25, č. 2/3, s. 150-200. ISSN 1335-2458; MURÁNYI, Róbert Árpád. *Thematisches Verzeichnis der Musiksammlung von Bartfeld (Bártfa)*. Bonn: Gudrun Schröder Verlag, 1991. ISBN 3926196165; souhrn informací o hudební kultuře Bardějova také viz PETÖCZOVÁ, Janka. Bardejovskí mestskí hudobníci v 16. a 17. storočí. In: *Slovenská hudba: revue pre hudobnú kultúru*, 2003, roč. XXIX, č. 3-4, s. 353-380. ISSN 1335-2458.
  - 14 MEŠČANOVÁ, Andrea. *Hudobný život a pamiatky Košíc do roku 1600*. Disertační práce. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, 2014.
  - 15 Dostupné jsou pouze dílčí studie, např. ZAVARSKÝ, Ernest. Príspevok k dejinám hudby v Kremnici [I., II., III.]. In: *Hudobný archív*, 1977, č. 2, s. 9-121; 1981, č. 3, s. 287-385; 1981, č. 4, s. 131-201; HUDEC, Konštantín. *Hudba v Banskej Bystrici do 19. storočia*. Liptovský sv. Mikuláš: Transcius, 1941; BÁRDOS, Kornél. Hudobný život Modry v 17. a 18. storočí. In: *Hudobný archív*, 1994, č. 12, s. 18-44; NOVÁČEK, Zdenko. *Hudobné rezidencie na západnom Slovensku*. Bratislava: Slavín, 1971.

(kromě obvyklých liturgických událostí např. korunovace uherských panovníků, volby městské rady apod.).¹⁶

Co se týče konkrétních hudebních rukopisů typu chorbuch z území dnešního Slovenska, dodnes se dochovalo jen malé množství těchto hudebních památek. Asi jako nejvíce podobný pramen k výše zmíněným moravským a rakouským chorbuchům lze uvést košické polyfonní sborníky I–III z konce 16. století, stejně jako fragmenty polyfonního sborníku mši ze staršího období rovněž z Košic.¹⁷ Rukopisy obsahují díla skladatelů z italského, německého a franko-vlámského prostředí, konkrétně se jedná o vícehlase zhudebněná mešní ordinária, magnificat a hymny. Právě na příkladu košických polyfonních rukopisů vidíme onu liturgickou, resp. repertoárovou sounáležitost všech tří pramenů, které byly užívány současně na městském kůru v Košicích. V Bardějově ani v Levoči se překvapivě žádné polyfonní chorbuchy nedochovaly.

Významnou památkou dokládající provozovací praxi v Dómu sv. Martina v Bratislavě je kodex Anny Schumanové, dosud stále blíže neznámé donátorky, která jej předala roku 1571 Kostelu sv. Martina.¹⁸ Rukopis typu chorbuch obsahuje polyfonně zpracované kompozice určené pro večerní liturgii hodin, konkrétně antifony, responsoria, hymny, magnificat ad. Na rozdíl od brněnských vídeňských nebo košických rukopisů, kodex Anny Schumanové neobsahuje žádná mešní ordinária. Je tedy zjevné, že Kostel sv. Martina musel vlastnit i další podobné hudební rukopisy, o čemž svědčí také dochovaný inventář hudební z roku 1616, na jehož konci se nachází výčet blíže nespecifikovaných rukopisných knih responsorií, ordinárií, hymnů ad.¹⁹

-
- 16 Starší, ale zásadní poznatky o dějinách Bratislavy, potažmo i o dějinách hudby, přináší také monografie ORTVAY, Tivadar. *Geschichte der Stadt Pressburg*. Zweiter Band. Pressburg: Commissionsverlag von Carl Stampfel, 1903; ze starší literatury o hudebních dějinách Bratislavy viz NOVÁČEK, Zdenko. *Hudba v Bratislavě*. Bratislava: Opus, 1978; popis hudební praxe v třech bratislavských kostelích z období středověku viz VESELOVSKÁ, Eva. *Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in den Archivbeständen von Bratislava*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, 2002, především s. 18-25. ISBN 80-8060-093-7. Nejnověji se hudebním dějinám Bratislavy věnuje monografie KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana a kol. *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava: Ars Musica, 2020. ISBN 978-8-971672-5-7.
- 17 O všech košických polyfonních rukopisech či fragmentech podrobně MEŠČANOVÁ, A. *Hudobný život*, s. 14.
- 18 Jako první podrobně o kodexu FERENCZI, Ilona. *Mehrstimmige Sammlung aus dem 16. Jahrhundert in Pressburg (Kodex Anna Hansen Schuman)*. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1975, roč. 17, s. 56-165. <https://doi.org/10.2307/902090>; nejnovější poznatky a stav aktuálního výzkumu shrnuje HULKOVÁ, Marta. *Kódex Anny Schumannovej a pestovanie renesančnej polyfónie*. In: KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana a kol. *Hudobné dejiny Bratislavy I. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava: Ars Musica, 2020, s. 105-116. ISBN 978-8-971672-5-7.
- 19 KALINAYOVÁ, Jana et al. *Hudobné inventáre a repertoár viachlasnej hudby na Sloven-*

Situace, kdy se konkrétní hudební památky dochovaly do dnešních dnů, je spíše sporadická, a tak při zkoumání hudebních dějin jedné lokality jsou badatelé odkázáni mnohdy jen na práci s archivními prameny nehudebního charakteru. O provozovací praxi v chrámovém prostředí podávají často jediná svědectví hudební inventáře nebo úřední archivní materiál (účetní knihy, knihy korespondence, knihy testamentů ad.). Zmíněné prameny informují o nákupu hudebních tisků s aktuálním repertoárem, o zasílání kompozic samotnými autory městským radám napříč střední Evropou,²⁰ ale také podávají zprávy např. o vyplacených odměnách za opsání hudebních rukopisů pro potřeby chrámového sboru.²¹

Polyfonní fragmenty

Jaký osud postihl všechny hudební památky, o kterých se z těchto pramenů nepřímo dozvídáme, lze jen odhadovat. Zásadní roli zde hraje hned několik aspektů, a sice aktuálnost repertoáru, konfesijní poměry, finanční situace jednotlivých kůru apod. Hudební památky tak mohly být zcela zničeny, rozprodány jiným institucím, potažmo druhotně využity jako makulatura, tedy části zastaralých rukopisů byly využívány ke zpevnění vazeb nových knih nebo jiných archivních pramenů. Právě tento způsob využití již neaktuálních hudebních rukopisů, které lze spatřovat ve velké míře především u středověkých pergamenových kodexů s jednohlasým latinským chorálem, postihl také řadu polyfonních chorbů z poloviny 16. století.²² Často docházelo k situacím, kdy

---

sku v 16. – 17. storočí. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1994. ISBN 80-85753-23-5, o rukopisných kodexech z Dómu sv. Martina v Bratislavě zejména s. 27; chorbůch s polyfonním repertoárem Josquina Desprez vlastnil také např. i farní kostel v Banské Bystrici („... *ain altes Buch darinnen allerlay alte geseng Joswuij in Regal Papier*“), přičemž zajímavé pro dobovou praxi je, že roku 1581, kdy byl inventář pořízen, jsou Josquinovy skladby označeny již jako staré, srovnej KALINAYOVÁ, J. Hudobné inventáre, s. 16-17.

20 Více o problematice zasílání hudebních kompozic městským radám viz STUDENIČOVÁ, Hana. ... einem ersamen Rath verehrt. Über Widmungen der Musikalien an mährische Städte ca. 1560–1620. In: *Musicologica Brunensia*, 2020, roč. 55, č. 1, s. 15-37. <https://doi.org/10.5817/MB2020-1-2>

21 Srovnej ref. č. 9.

22 Při studiu polyfonních fragmentů je možné navázat právě na výzkum středověkých fragmentů církevního jednohlasu na Slovensku; výsledky nejnovějších výzkumů v této oblasti, včetně seznamu literatury pro Slovensko, Maďarsko i Českou republiku je možné dohledat v VESELOVSKÁ, Eva, ADAMKO, Rastislav a Janka BEDNÁRIKOVÁ. *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava: Slovenská muzikologická spoločnosť – Ústav hudobnej vedy SAV, 2017. ISBN 978-80-89135-38-7; naproti tomu polyfonním fragmentům doposud nebyla věnována příliš velká pozornost; jedním z mála badatelů, který se touto problematikou zabývá, je polský muzikolog Paweł Gancarczyk, srovnej např. GANCARCZYK, Paweł. Polyphonic Music in Fragments: A New Perspective for Polish Musicology? In: *Musicology Today*, 2013, vol. 10, s. 12-18. <https://doi.org/10.2478/muso-2014-0002>; GANCARCZYK, Paweł. Changing Identities of Songs by Petru Wilhelmi de Grudencz. In: *Hudební věda*, 2017,

celé dvojstrany z polyfonních chorbuchů byly použity jako obal úředních knih. Studium polyfonních fragmentů dosud není příliš rozšířené, ale jen z území Slovenska se již v tuto chvíli vynořuje několik zásadních objevů. Polyfonní fragmenty jsou dochovány např. z Kremnice,²³ Trnavy, Spišské Nové Vsi²⁴ nebo z již výše jmenovaných Košic.²⁵ Svým rozsahem však lze za unikátní považovat konečně fragmenty z polyfonního chorbuchu, které se nachází ve Štátnom archíve v Bratislave a v Archíve mesta Bratislavy; právě popis formálně-technických parametrů fragmentů a pokus o zasazení do historického kontextu tvoří hlavní náplň předkládané studie.

Jako první upozornila na část polyfonních fragmentů Ilona Ferenczi již roku 1981 ve studii „*Christ ist erstanden*“: *Ein- und mehrstimmig notierte Quellen des 16. und 17. Jahrhunderts in Ungarn*.²⁶ Ferenczi píše celkem o šestnácti vytrhnutých stranách, nacházejících se ve sbírce fragmentů v Archíve mesta Bratislavy, které byly odděleny ze svazků knih z konce 17. století; na foliích se nachází čtyřhlasý fragment mše, fragment části Credo a tří svatodušních motet.²⁷ Téměř identický popis nacházíme v soupise Júliuse Sopka z roku 1986, který 16 papírových folií označil pod číslem 486 jako „kancionál“, sign. EC Lad. 2/ 58.²⁸ Sopko správně identifikoval notaci jako menzurální a datoval zlomky do 16. století, přičemž uvádí, že folia byla použita na obaly úředních knih ze 17. století z Archívu mesta Bratislavy (připsané nápisy „*Actionale anni domini 1693*“, „*Actionale Anni 1694*“, „*Liber conceptorum ab anno 1689 usque ad annum*

---

roč. 54, č. 1, s. 5-24. ISSN 0018-7003; GANCARCZYK, Paweł a Lenka HLÁVKOVÁ. The Lviv Fragments and Missa L'Homme Armé Sexti Toni: Questions on Early Josquin Reception in Central Europe. In: *Tijdschrift Van De Koninklijke Vereniging Voor Nedeerlandse Muziekgeschiedenis*, 2017, roč. 67, č. 1-2, s. 139-161. ISSN 1383-7079; dále také např. švýcarský muzikolog Martin Staehelin, viz STAEHELIN, Martin. *Kleinüberlieferung mehrstimmiger Musik vor 1550 in deutschem Sprachgebiet*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2012. ISBN 978-3-11-027060-0, zde především kapitola 8. Ein Fragment mit mehrstimmiger Musik in Basel, s. 89-96.

- 23 ZAVARSKÝ, Ernest. Príspevok k dejinám hudby v Kremnici I. Od najstarších čias do roku 1650. In: *Hudobný archív*, 1977, č. 2, s. 9-121.
- 24 PETŐCZOVÁ, Janka. *Hudba ako kultúrny fenomén v dejinách Spiša. Raný novovek*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV; Prešov: Prešovský hudobný spolok Súzvuk, 2014, s. 132-134. ISBN 978-80-89188-40-6.
- 25 Studium a komparace všech dosud objevených polyfonních fragmentů je předmětem aktuálního bádání v rámci projektu APVV, který je momentálně řešen na Ústavu hudobnej vedy SAV v. v. i. v Bratislave.
- 26 FERENCZI, Ilona. *Christ ist erstanden*“: Ein- und mehrstimmig notierte Quellen des 16. und 17. Jahrhunderts in Ungarn. In: *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie*, 1981, roč. 25, s. 94-101. ISSN 00752681.
- 27 FERENCZI, I. *Christ*, s. 97.
- 28 SOPKO, Július. *Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach*. Martin: Matica Slovenská, 1986, s. 61.

1691“, „*Liber conceptorum anni 1689*“, „*Actionale anni domini 1695*“). Sopko navíc doplňuje velmi zásadní informaci, že „*niektoré [folia] sú ešte na obaloch archívnych dokumentov v AMB*“.²⁹

V současné době se fragmenty, o kterých píše Ferenczi i Sopko, nachází ve Štátnom archíve v Bratislave ve fondu *Zbierka cirkevných písomností* pod signaturou EC Lad. II/ 58.³⁰ Fragmenty jsou uchovávány v jedné složce a lze je rozdělit do dvou skupin: první skupinu tvoří čtyři kusy ve formátu otevřeného dvojlistu z chorbuchu, umístěné v lepenkovém rámu; druhá skupina obsahuje rovněž čtyři kusy dvojlistů, které však mají ořezané kraje (většina ořezaných krajů se nachází volně ve sloze) a uskladněny jsou ve složené podobě, nikoliv vyrovnané v lepenkovém rámu. Dvojlisty v plném formátu (tj. bez ořezu) měří cca v: 42,5 x š: 58 cm.

Obrázek 3:

Ukázka celého otevřeného dvojlistu, do kterého byla zabalena úřední kniha

(Štátný archív v Bratislave, fond *Zbierka cirkevných písomností*, sign. E C Lad. II/ 58)

Celkově se jedná o osm kusů papírových fragmentů ve formátu otevřeného dvojlistu, z čehož jeden dvojlist je překrytý lepenkou a není při součtu jednotlivých folií započítán (předpokládá se, že se jednalo o prázdná folia bez notace).

29 SOPKO, J. *Kódexy*, s. 61.

30 Štátný archív v Bratislave, fond *Zbierka cirkevných písomností*, sign. EC Lad. II/ 58; za umožnění pracovat s těmito prameny a za možnost jejich publikování děkuji ředitelce Štátného archívu, Lence Pavlíkové.

Spočítáme-li jednotlivá folia, celkem se dochovalo třicet notovaných folií recto a verso. Folia byla v minulosti již očíslována, nicméně v číslování se nachází chyba. Dvojlisty na lepenkových rámech jsou očíslována čísla 1–7 a druhá skupina složených dvojlistů začíná od čísla 7, místo od očekávatelného čísla 8.

Jak už oba jmenovaní badatelé uvedli, jednotlivé dvojlisty sloužily jako obaly městských úředních knih z konce 17. století, což dosvědčují nejen uvedené nápisy připsané inkoustem na některých foliích, ale také viditelná tmavší místa na celých otevřených dvojlistech, kde docházelo k ohybu papíru do tvaru obalu úředních knih (formát cca v: 31,5 x š: 44,5 cm).

Při pokusu o identifikaci původních městských knih, z nichž byly tyto polyfonní fragmenty sejmuty, vedou stopy zpět do Archívu města Bratislavy, jakožto původnímu vlastníkovi.³¹ Po důkladném průzkumu úředních knih z Archívu města Bratislavy bylo zjištěno, že polyfonní fragmenty, o kterých již pojednali výše zmínění badatelé, se nacházely na *Zápisniciach zo zasadnutí mestskej rady* (koncepty) a na *Konceptoch prípisov*.³² Dnes jsou úřední knihy nově převázány a nejeví žádné stopy po původních polyfonních obalech, ani se v nich nenachází zpráva o tom, kdy byly knihy nově převázány.

Díky průzkumu úředních knih však byly nově objeveny další fragmenty z polyfonního chorbuchu, které spolu s již popsány fragmenty tvořily kdysi jeden celek. Ve všech případech jsou další fragmenty umístěny na konceptech *Zápisnic zo zasadnutí mestskej rady*, a to konkrétně z let 1687–1700.³³ V archívu je nalezneme ve dvojí podobě, a sice jako původní papírový obal na těchto městských knihách, noty jsou tedy na první pohled viditelné (3 ks), nebo v druhém případě, který je však mnohem fascinující, kdy původní papírový notovaný obal byl sejmut a přivázán do nové vazby spolu s úřední knihou na její začátek a konec, tedy v pořadí, v jakém tvořila do té doby onen původní obal (7 ks). Knihař zač odvedl tak důslednou práci, že ohnuté okraje jednotlivých folií z polyfonního chorbuchu odřezal (možná některé v důsledku opotřebení již odpadly samy) a přivázal je do nové vazby také. Často tak lze všechny vložené kousky spojit do jednoho folia původní velikosti.

Shrneme-li všechny informace o dochovaných polyfonních fragmentech, a to jak o těch již v minulosti zveřejněných zásluhou Ilony Ferenczi a Júliuse Sopka,

---

31 Odtud byly totiž roku 2017 fragmenty jako součást Zbierky cirkevných písomností přeneseny do Státního archívu v Bratislavě, kde se nachází dodnes.

32 Archív mesta Bratislavy, Magistrát mesta Bratislava, *Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1693, 1694, 1695*, sign. 2 a c 41, 42, 44; Archív mesta Bratislavy, Magistrát mesta Bratislava, *Koncepty prípisov 1689–1694*, sign. 2 c 59; *Koncepty prípisov 1694–1698*, sign. 2 c 60; za možnost konzultace a užitečné rady jsem zavázána vedoucímu Archívu města Bratislavy, Michalu Duchoňovi.

33 Srovnej tabulku č. 1, s. 45.

tak i o nově objevených fragmentech v Archívu mesta Bratislavy, lze konstatovat, že celkem se papírová folia z chorbuchu nacházela na patnácti městských knihách: tři knihy jsou dochovány s původním notovaným papírovým obalem, sedm knih je nově převázáno, přičemž polyfonní fragmenty se nachází uvnitř vazby, a z pěti městských knih byly papírové obaly sejmuty ještě před jejich dalším převázáním (fragmenty se nachází v Štátnom archíve v Bratislave a městské knihy pak v Archívu mesta Bratislavy).³⁴

Obrázek 4:

Ukázka původních obalů z polyfonního chorbuchu, které byly nově přivázány do úřední knihy

Ze všech notovaných částí (jednak uložených ve Štátnom archíve mesta Bratislava, ale i těch nově objevených v Archívu mesta Bratislavy) se podařilo v několika případech v úplnosti, někdy jen částečně rekonstruovat celkem osmdesát folií s různorodým polyfonním repertoárem; tento počet lze odhadovat asi jako jednu čtvrtinu z původního polyfonního chorbuchu.³⁵ Na foliích se nachází části mešního ordinária a propriálních cyklů pro čtyři hlasy (discantus, altus, tenor, bassus), které jsou charakteristické pro první polovinu 16. století.³⁶ Fragmenty neobsahují foliaci, ani názvy skladeb či jména skladatelů.

34 Srovnej literaturu v pozn. č. 24 a 26.

35 Brněnské chorbuchy obsahují 210 a 310 folií; rukopisy z Klosterneuburgu mají oba shodně 320 folií; chorbuchy uložené ve Vídni jsou složeny z 272 a 337 folií.

36 Studie si neklade za cíl předložit detailní hudební analýzu repertoáru, ta proběhne později a bude publikována ve vybraném muzikologickém periodiku.

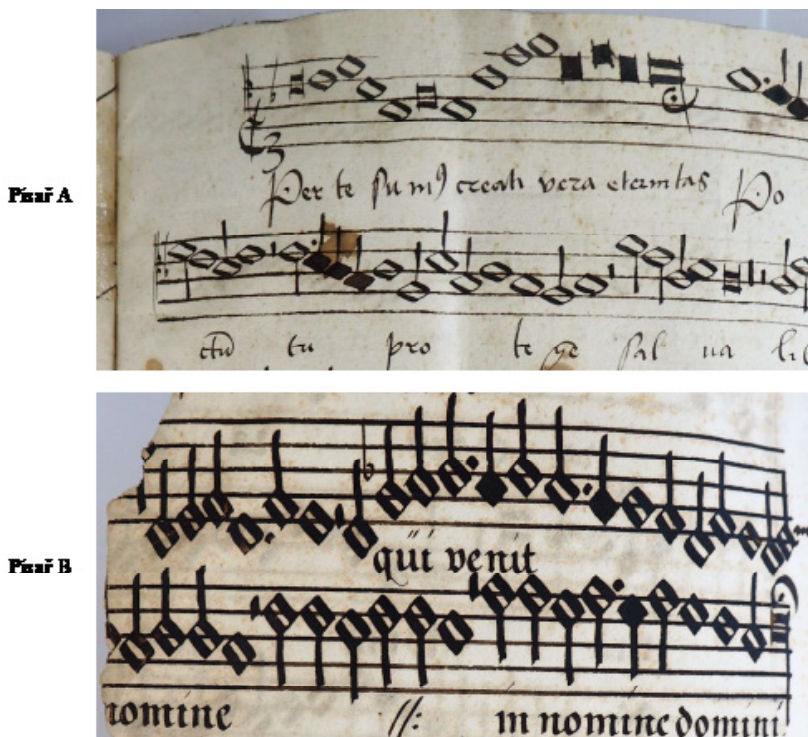
Tabulka 1:
Soupis pramenů s polyfonními fragmenty

Archív mesta Bratislavy, Magistrát mesta Bratislava			
Název úřední knihy:	Sign.:	Původní název:	Identifikované fragmenty:
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1687	2 a c 33	Actionale Anni 1687	Polyfonní fragmenty uvnitř nové vazby (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1688	2 a c 35	Actionale Anni 1688	Polyfonní fragmenty dosud jako původní obal (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1689	2 a c 36	Actionale Anni 1689	Polyfonní fragmenty uvnitř nové vazby (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1690	2 a c 37	Actionale Anni 1690	Polyfonní fragmenty uvnitř nové vazby (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1691	2 a c 38	Actionale Anni 1691	Polyfonní fragmenty dosud jako původní obal (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1692	2 a c 39	Actionale Anni 1692	Polyfonní fragmenty uvnitř nové vazby (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1693	2 a c 41	Actionale Anni 1693	Polyfonní fragmenty sejmuty (dnes ve Štátném archívu v Bratislave)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1694	2 a c 42	Actionale Anni 1694	Polyfonní fragmenty sejmuty (dnes ve Štátném archívu v Bratislave)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1695	2 a c 44	Actionale Anni 1695	Polyfonní fragmenty sejmuty (dnes ve Štátném archívu v Bratislave)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1695	2 a c 45	Actionale Anni 1698 (!)	Polyfonní fragmenty uvnitř nové vazby (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1696	2 a c 46	Actionale Anni 1696	Polyfonní fragmenty uvnitř nové vazby (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1697	2 a c 48	Actionale Anni 1697	Polyfonní fragmenty uvnitř nové vazby (nově objeveny)
Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1700	2 a c 51	Actionale Anni 1700	Polyfonní fragmenty dosud jako původní obal (nově objeveny)
Koncepty prípisov 1689–1694	2 c 59	Liber conceptoarum 1689–1694	Polyfonní fragmenty sejmuty (dnes ve Štátném archívu v Bratislave)
Koncepty prípisov 1694–1699	2 c 60	Liber conceptoarum 1694–1698	Polyfonní fragmenty sejmuty (dnes ve Štátném archívu v Bratislave)

Při analýze zápisu notace a textu byly identifikovány dvě písarské ruce; pro jednu jsou specifické oblejší tvary not i textu, snad by se dalo říci ne příliš precizně zapsané (písař A), zatímco druhý písař používal pro zápis bílé menzurální notace ostré a výraznější hrany, stejně tak i písmo je kaligrafičtější a celý zápis tak působí více reprezentativně. Tomu odpovídá i občasná zdobení iniciálek červeným inkoustem právě v zápisech písaře B; jinak se na fragmentech nenachází žádná jiná zdobení.

Obrázek 5:
Rozlišení písarských rukou

Užito bylo dle obvyklé dobové praxe G klíče pro zápis discantového partu, C klíče pro altus a tenor, F klíče pro bassus; v některých situacích je bassus zapsán v C klíči.³⁷ Metrum je označené nejčastěji jako *tempus imperfectum cum*

37 Užití vysokých klíčů je pro první polovinu 16. století již delší dobu velmi diskutované téma; z relevantní literatury viz např. JOHNSTONE, Andrew. „High“ clefs in composition and performance. In: *Early Music*. Oxford: Oxford University Press, 2006, vol. 34, no. 1, s. 29-

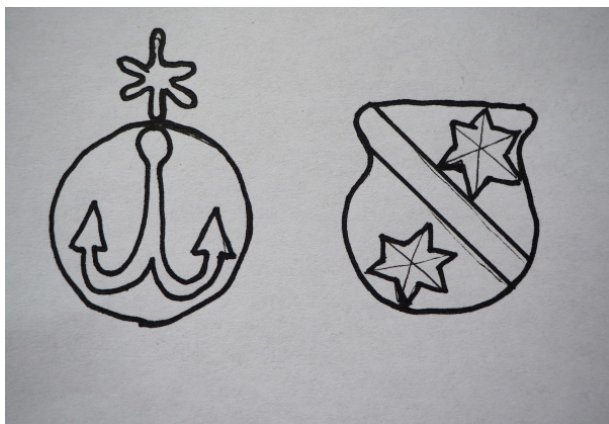

prolatione imperfecta (C), případně *tempus perfectum cum prolatione imperfecta* (O), *tempus perfectum cum prolatione perfecta* (Θ).

Dva filigrány, které byly na fragmentech nalezeny, se shodují s filigrány používanými na rukopisech z doby mezi roky 1510–1570, převážně z prostředí Rakouska (Videň, Innsbruck), ale také na některých pramenech českých, potažmo moravských.³⁸ Ochranný štít se šikmými pruhy a dvěma hvězdami byl užíván v papírně v Kaufbeuern a nachází se např. v hudebních rukopisech císařské dvorní kaple ve Vídni.³⁹ Filigrán s kotvou v kruhu a nad ní umístěnou hvězdou se objevuje ve třech variantách, např. v rukopise NK ČR 59 R 5117 s unikátně dochovanou mší Heinricha Isaaca *Missa Presulem ephebeatum*.⁴⁰ Stejně dva filigrány se nachází mj. i na obou brněnských polyfonních rukopisech BAM 1 a BAM 2.⁴¹

Obrázek 6:

Ukázka užitých filigránů na polyfonních fragmentech (nákres autorky textu)

53, zde zejm. s. 29. <https://doi.org/10.1093/em/cah190>; obecně o bílé menzurální notaci viz APEL, Willi. *Die Notation der polyphonen Musik: 900–1600*. Leipzig: VEB Breitkopf & Härtel Musikverlag, 1962. ISBN 978-1-84902-805-9; nověji také DEFORD, Ruth. *Tactus, mensuration, and rhythm in Renaissance music*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. ISBN 978-1-107-06472-0.

38 Ochranný štít se šikmými pruhy a dvěma hvězdami: dle katalogu Piccard (www.piccard-online.de) např. č. 24004 (Wien, 1569), č. 24005 (Innsbruck, 1556), č. 24006 (Innsbruck, 1546), č. 24011 (Innsbruck, 1543); kotva v kruhu a nad ní umístěná hvězda: dle katalogu Piccard např. č. 118992 (Innsbruck, 1529), č. 118998 (Prag, 1528), č. 119002 (Wien, 1538).

39 Srovnej PRUETT, Lilian P. Sixteenth-Century Manuscripts in Brussels, Berlin and Vienna: Physical Evidence as a Tool for Historic Reconstruction. In: *Revue belge de Musicologie / Belgisch Tijdschrift voor Muziekwetenschap*, 1996, vol. 50, s. 73-92. <https://doi.org/10.2307/3687038>.

40 HORYNA, Martin, ed. *Heinrich Isaac (ca 1450–1517): Missa Presulem ephebeatum*. Praha: Národní knihovna, 2002. ISBN 80-7050-402-1.

41 HORYNA, M. a V. MAŇAS, Two manuscripts, s. 557.

Otázky a odpovědi

V momentě objevení tak rozsáhlého počtu kusů folií z hudebního rukopisu přichází na řadu pokusit se zodpovědět několik zásadních otázek. O jaký typ hudebního pramene se původně jednalo a pro potřeby kterého kůru a v jaké době byl vyhotoven? Jaký repertoár tento pramen obsahoval? Kdy došlo k vyřazení rukopisu, případně k jeho prodeji městské samosprávě? V jaké době byly městské úřední knihy do jednotlivých papírových dvojlistů zabaleny? A konečně v jakých letech došlo k novému převázání městských knih?

Na otázku, o jaký typ hudebního pramene se původně jednalo, bylo již v úvodu této studie vlastně odpovězeno. S jistotou lze říci, že se jednalo o typ rukopisu zvaný *chorbuch*, na jehož otevřenou dvojstranu byly ve směru hodinových ručiček zapsány party *discantu*, *altu*, *tenoru* a *basu*. Také dataci sepsání rukopisu lze nejpravděpodobněji odhadnout na první polovinu 16. století, po srovnání s jinými prameny možná ještě blíže na dobu okolo roku 1550.⁴²

Rukopis byl notován bílou menzurální notací a obsahoval zhudebněné části mešního ordinária a části propriálních cyklů, možná i další liturgické vícehlasé útvary, pravděpodobně pouze pro čtyři hlasy (žádný z objevených fragmentů neobsahuje informaci o užití vyššího počtu hlasů). Zjevně tento typ *chorbuchu* mohl být podobného charakteru, jako již zmiňované prameny v Brně, Vídni nebo Klosterneuburgu.

Velkým otazníkem zůstává, kterému kostelu hudební rukopis kdysi patřil. Archív mesta Bratislavy vznikl jako součást městské kanceláře; původně sloužil jen jako místo pro ukládání přijatých dokumentů, které měl na starost městský notář. Hlavním úkolem městské kanceláře bylo vedení úředních knih, korespondence s městy, potažmo královskými úředníky.⁴³ Dodnes se tak v Archívu mesta Bratislavy nachází především materiály vzniklé z činnosti městské kanceláře. Bratislavská městská rada fungovala také jako významný patron hudebního života v královském městě Bratislava, mj. podporovala hudební provoz ve farních kostelích.⁴⁴ Mohla tak spolufinancovat eventuelně i nákup nových hudebnin pro

---

42 Určit přesnější dataci původního rukopisu umožní např. podrobnější analýza repertoáru a komparace s jinými prameny tohoto typu, případně co nejpřesnější určení místa vzniku papíru, z něhož byl *chorbuch* vyhotoven.

43 O počátcích městského archívu v Bratislavě pojednává nově KÚKEL, Ján. Počiatky prešporského městského archívu. In: *Mesto a jeho pamäť*. Bratislava: Múzeum mesta Bratislavy, 2020, s. 161-170. ISBN 978-80-89636-40-2; fungování městské kanceláře v 16. století viz BODNÁROVÁ, Katarína. *Novoveká bratislavská mestská kancelária v rokoch 1526 – 1574 v zrkadle bratislavských mestských kníh*. Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra archivnictva a pomocných vied historických, 2009.

44 O městské radě jakožto patronovy hudebního života v Bratislavě viz KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana. Hudba v hlavnom meste Uhorska. In: KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, J. *Hudobné*

potřeby jednotlivých kůrů; v opačném případě se do jejího vlastnictví mohly již nepoužívané hudební rukopisy dostat o mnoho let později darem, případně odkoupením. Vzhledem k podobným případům v oblasti středověkých zlomků se jako nejpravděpodobnější jeví možnost, že rukopis, jehož polyfonní fragmenty byly pospány v předchozí části textu, byl vyhotoven pro potřeby některého bratislavského kostela, nad kterým drželo město patronát.

Do úvahy přichází zejména Dóm sv. Martina, jakožto největší církevní instituce ve městě; v dochovaném hudebním inventáři z roku 1616 se nachází na konci seznam liturgických knih (antifonář, žaltář, graduál, kniha mešních ordinárií ad.), ty však bez dalších informací nelze s fragmenty ztotožnit.⁴⁵ Nakonec nelze ani vyloučit další, i když méně pravděpodobnou verzi, že chorbuch byl městem odkoupen odjinud (možná od jiného bratislavského kostela nebo dokonce ze zahraničí), a to již konkrétně pro účely použití rukopisu jako makulatury.

K snaze určit původního majitele rukopisu nepřispívá ani absence jakékoliv zprávy o tom, kdy byly městské knihy tímto způsobem obaleny. Dle obvyklé praxe lze předpokládat, že se tak stalo hromadně v jeden okamžik pro všechny městské knihy. Naposledy se polyfonní fragmenty objevují na *Zápisniciach zo zasadnutí mestskej rady* z roku 1700. Celý rukopis tak mohl být zakoupen do městské kanceláře začátkem 18. století, případně pokud jej městská kancelář vlastnila již mnohem dříve, byl druhotně využit až v této době. Na jiných úředních knihách z období mezi roky 1683–1700, ale ani z doby před nebo po, nebyly polyfonní fragmenty nalezeny.⁴⁶

Co se týče okamžiku nového převázání městských knih, lze s jistotou konstatovat, že se tak stalo někdy v období první republiky. Rozlišujeme konkrétně dva typy nové vazby, přičemž u jedné z nich je vždy použito razítko se jménem knihvazače. Jedná se o Josefa Charváta, bratislavského knihvazače sídlícího na ulici Kolárska 1, a to přinejmenším v době mezi roky 1922–1937.⁴⁷ Druhý typ vazby je odlišný a neobjevuje se v něm žádná bližší identifikace knihvazačské dílny. Upoutá jen kulaté razítko vytlačené v kůži na přední desce; jedná se o znak Archívu mesta Bratislavy s názvem *SIGILUM CIVITATIS BRATISLAVENSIS*, které se právě v období první republiky používalo.⁴⁸ Další městské knihy jsou

dejiny, především s. 65-76.

45 Srovnej KALINAYOVÁ, J. Hudobné inventáre, s. 27.

46 Městské knihy před rokem 1683 jsou obaleny do pergamenu ze středověkých liturgických notovaných knih, tentýž pergamenový obal pak pokračuje i po roce 1700.

47 Z této doby se jeho jméno nachází v adresářích a telefonních seznamech Bratislavy; SOMOSSY, Anton. *Adressbuch der Stadt Bratislava*. Bratislava: Grenzbote, 1922; REIMANN, Josef. *Adresár mesta Bratislavy, I. čiastka*. Bratislava: Grenzbote, 1929; REIMANN, Josef. *Adresár mesta Bratislavy, II. čiastka*. Bratislava: Grenzbote, 1932; *Telefónny zoznam Bratislavy z roku 1937*.

48 Za objasnění děkuji pracovníkům Archívu mesta Bratislavy; o historii archivu nově viz

převázány stejnými vazbami, resp. pochází z dílny Josefa Charváta a druhého, dosud neznámého knihvazače, nicméně žádné notované fragmenty se v nich nenachází. Lze předpokládat, že pokud by se v době převazování obaly s bílou menzurální notací na knihách nacházely, pravděpodobně by je tam knihvazač po vzoru ostatních rovněž přivázal.

Závěr

Jedním z typických hudebních pramenů na kostelních kůrech byl v 16. století rukopis zvaný *chorbuch*, jehož součástí byla vícehlase zhudebněná mešní ordinária, *propria* a další liturgické skladby. Jeden takový byl vyhotoven pro dosud blíže neidentifikovaný kostel (s největší pravděpodobností pro Dóm sv. Martina v Bratislavě) okolo roku 1550. V určitém okamžiku se však tento rukopis přestal používat, jeho repertoár již byl zastaralý, a tak se za blíže neznámých okolností ocitl polyfonní *chorbuch* ve vlastnictví bratislavské městské kanceláře, kde byl zřejmě v 18. století rozstříhán a použit sekundárně jako obal městských úředních knih. Někdy ve 20. nebo 30. letech 20. století došlo v Archívu mesta Bratislavy k novému převázání městských knih. Část polyfonních fragmentů byla sejmuta a uchovávána zvlášť ve sloze (původně sloha s fragmenty uložena v Archívu mesta Bratislavy, od roku 2017 se nachází ve Štátnom archíve v Bratislave jako součást fondu *Zbierka cirkevných písomností*), druhá část pak byla přivázána do nových vazeb a třetí část se dochovala v původní podobě, tedy nedošlo k novému převázání a polyfonní fragmenty tvoří dosud obal městských knih v Archívu mesta Bratislavy.

Celkem se podařilo rekonstruovat osmdesát folií z polyfonního rukopisu typu *chorbuch*, což otevírá celou řadu otázek k bádání. Předložená studie se snažila věnovat především popisu formálně-technických parametrů dochovaných fragmentů a popisu historického kontextu, díky čemuž mohla být alespoň přibližně stanovena datace celého hudebního pramene a zmapování jeho dalších osudů až do dnešních dnů. Součástí studie není analýza repertoáru, která bude publikována později v odborném muzikologickém periodiku. I když se zřejmě nepodaří jednoznačně určit, zda polyfonní *chorbuch* patřil v 16. století některému z bratislavských kostelů, i přesto se jedná pro Bratislavu, ale i pro celé Slovensko, o velmi zásadní poznatky, z kterých mohou čerpat nejen hudební historikové zkoumající hudební prameny 16. století, ale především i badatelé hledající středověké fragmenty nebo pracovníci archivů. Jedná se totiž o velmi mimořádnou situaci, kdy se notované fragmenty nachází mj. i v nově převázaných městských knihách, které na první pohled badatele nemusí zaujmout. Otázkou zůstává, zda

---

HRIVŇÁKOVÁ, Tina a Ján KÚKEL. Archív mesta Bratislavy. In: *Biografický slovník slovenských archivárov* (v tisku).

se tak stalo pouze unikátně v Archívu mesta Bratislavy, nebo obdobnou praxi můžeme sledovat i v jiných institucích. V případě, že ano, otevírá se badatelům daleko širší pramenná základna pro výzkum notovaných fragmentů (středověkých i polyfonních) a tato studie se tak může stát vzorem pro další výzkum v této oblasti.

Mgr. Hana Studeničová, PhD.
Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava 4
Slovenská republika
email: hana.studenicova@savba.sk
<https://orcid.org/0000-0001-7739-2995>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Archív mesta Bratislavy, Magistrát mesta Bratislava, Zápisnice zo zasadnutí mestskej rady 1693, 1694, 1695, sign. 2 a c 41, 42, 44

Archív mesta Bratislavy, Magistrát mesta Bratislava, Koncepty prípisov 1689–1694, sign. 2 c 59

Archív mesta Bratislavy, Magistrát mesta Bratislava, Koncepty prípisov 1694–1698, sign. 2 c 60

Archiv města Brna, Sbirka rukopisů, fond V 2 Svatojakubská knihovna

Österreichische Nationalbibliothek Wien, Musiksammlung

Štátny archív v Bratislave, fond Zbierka cirkevných písomností, sign. EC Lad. II/ 58

WienerStadt-undLandesarchiv, BestandStadtarchiv, Städtische Ämter, Oberkammeramtsrechnungen

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

HAIDINGER, Alois. *Katalog der Handschriften des Augustiner Chorherrenstiftes Klosterneuburg. Teil 1: Cod. 1-100*. Wien 1983. ISBN 978-3-7001-0605-0

SOPKO, Július. *Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach*. Martin: Matica Slovenská, 1986, s. 61.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- APEL, Willi. *Die Notation der polyphonen Musik: 900 – 1600*. Leipzig: VEB Breitkopf & Härtel Musikverlag, 1962. ISBN 978-1-84902-805-9.
- DEFORD, Ruth. *Tactus, mensuration, and rhythm in Renaissance music*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. ISBN 978-1-107-06472-0.
- ELSCHEK, Oskár, ed. *Dejiny slovenskej hudby od najstarších čias po súčasnosť*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, ASCO Art et Science 1996. ISBN 80-88820-04-9
- HORYNA, Martin, ed. *Heinrich Isaac (ca 1450–1517): Missa Presulem ephebeatum*. Praha: Národní knihovna, 2002. ISBN 80-7050-402-1.
- HUDEC, Konštantín. *Hudba v Banskej Bystrici do 19. storočia*. Liptovský sv. Mikuláš: Tranoscius, 1941.
- KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana a kol. *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava: Ars Musica, 2020. ISBN 978-8-971672-5-7.
- KALINAYOVÁ, Jana et al. *Hudobné inventáre a repertoár viachlasnej hudby na Slovensku v 16. – 17. storočí*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1994. ISBN 80-85753-23-5.
- MAŇAS, Vladimír. Rukopisy renesančnej polyfonie – zapomenutá a prítomná súčasť svatojakubské farné knihovny. In: *Brno v minulosti a dnes. Príspevky k dejinám a výstavbe Brna*. Brno: Archiv města Brna, 2013, roč. 26, č. 1, s. 39-49. ISBN 978-80-86736-35-8.
- MURÁNYI, Róbert Árpád. *Thematisches Verzeichnis der Musiksammlung von Bartfeld (Bártfa)*. Bonn: Gudrun Schröder Verlag, 1991. ISBN 3926196165.
- NOVÁČEK, Zdenko. *Hudba v Bratislave*. Bratislava: Opus, 1978.
- NOVÁČEK, Zdenko. *Hudobné rezidencie na západnom Slovensku*. Bratislava: Slavín, 1971.
- ORTVAY, Tivadar. *Geschichte der Stadt Pressburg. Zweiter Band*. Pressburg: Commissionsverlag von Carl Stampfel, 1903.
- PETŐCZOVÁ, Janka. *Hudba ako kultúrny fenomén v dejinách Spiša. Raný novovek*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV; Prešov: Prešovský hudobný spolok Súzvuk, 2014, s. 132-134. ISBN 978-80-89188-40-6.
- REIMANN, Josef. *Adresár mesta Bratislavy, I. časť*. Bratislava: Grenzbote, 1929; REIMANN, Josef. *Adresár mesta Bratislavy, II. časť*. Bratislava: Grenzbote, 1932.
- RYBARIČ, Richard. *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku, I. (Stredovek, renesancia, barok)*. Bratislava: OPUS, 1984.
- VAJCIK, Peter. *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v 16. storočí*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1955.
- SOMOSSY, Anton. *Adressbuch der Stadt Bratislava*. Bratislava: Grenzbote, 1922.
- STAEHELIN, Martin. *Kleinüberlieferung mehrstimmiger Musik vor 1550 in deutschem Sprachgebiet*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2012. ISBN 978-3-11-027060-0. Telefónny zoznam Bratislavy z roku 1937.
- VESELOVSKÁ, Eva. *Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in den Archivbeständen von Bratislava*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, 2002, predovšetkým s. 18-25. ISBN 80-8060-093-7.
- VESELOVSKÁ, Eva, ADAMKO, Rastislav a Janka BEDNÁRIKOVÁ. *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava: Slovenská muzikologická spoločnosť – Ústav hudobnej vedy SAV, 2017. ISBN 978-80-89135-38-7.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- BÁRDOS, Kornél. Hudobný život Modry v 17. a 18. storočí. In: *Hudobný archív*, 1994, č. 12, s. 18-44.
- FERENCZI, Ilona. Christ ist erstanden“: Ein- und mehrstimmig notierte Quellen des 16. und 17. Jahrhunderts in Ungarn. In: *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie*, 1981, roč. 25, s. 94-101. ISSN 00752681.
- FERENCZI, Ilona. Mehrstimmige Sammlung aus dem 16. Jahrhundert in Pressburg (Kodex Anna Hansen Schuman). In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1975, roč. 17, s. 56-165. <https://doi.org/10.2307/902090>.
- GANCARCZYK, Pawel. Changing Identities of Songs by Petru Wilhelmi de Grudencz. In: *Hudební věda*, 2017, roč. 54, č. 1, s. 5-24. ISSN 0018-7003.
- GANCARCZYK, Pawel. Polyphonic Music in Fragments: A New Perspective for Polish Musicology? In: *Musicology Today*, 2013, vol. 10, s. 12-18. <https://doi.org/10.2478/muso-2014-0002>.
- GANCARCZYK, Paweł a Lenka HLÁVKOVÁ. The Lviv Fragments and Missa L'Homme Armé Sexti Toni: Questions on Early Josquin Reception in Central Europe. In: *Tijdschrift Van De Koninklijke Vereniging Voor Nedeerlandse Muziekgeschiedenis*, 2017, roč. 67, č. 1-2, s. 139-161. ISSN 1383-7079.
- HULKOVÁ, Marta. Kódex Anny Schumannovej a pestovanie renesančnej polyfónie. In: KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana a kol. *Hudobné dejiny Bratislavy I. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava: Ars Musica, 2020, s. 105-116. ISBN 978-8-971672-5-7.
- HULKOVÁ, Marta. Zhody a odlišnosti Levočskej a Bardejovskej zbierky hudobní. In: *Slovenská hudba*, 1999, roč. 25, č. 2/3, s. 150-200. ISSN 1335-2458.
- JOHNSTONE, Andrew. „High“ clefs in composition and performance. In: *Early Music*. Oxford: Oxford University Press, 2006, vol. 34, no. 1, s. 29-53. ISSN 0306-1078 <https://doi.org/10.1093/em/cah190>.
- KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana. Hudba v hlavnom meste Uhorska. In: KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana a kol. *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava: Ars Musica, 2020. ISBN 978-8-971672-5-7, predovšetkým s. 65-76.
- KIRSCH, Winfried. Ein unbeachtetes Chorbuch von 1544 in der Österreichischen Nationalbibliothek Wien. In: *Die Musikforschung*, XIV., 1961, s. 290-303. ISSN 0027-4801
- KÚKEL, Ján. Počiatky prešporského mestského archívu. In: *Mesto a jeho pamäť*. Bratislava: Múzeum mesta Bratislavy, 2020, s. 161-170. ISBN 978-80-89636-40-2.
- PETÖCZOVÁ, Janka. Bardejovskí mestskí hudobníci v 16. a 17. storočí. In: *Slovenská hudba: revue pre hudobnú kultúru*, 2003, roč. XXIX, č. 3-4, s. 353-380. ISSN 1335-2458.
- PETÖCZOVÁ, Janka. Hudobná topografia Spiša v kontexte výskumu miest v ranom novoveku. In: *Musicologica Slovaca*, 2021, roč. 12 (38), č. 1, s. 5-41. ISSN 1338-2594.
- PRUETT, Lilian P. Sixteenth-Century Manuscripts in Brussels, Berlin and Vienna: Physical Evidence as a Tool for Historic Reconstruction. In: *Revue belge de Musicologie / Belgisch Tijdschrift voor Muziekwetenschap*, 1996, vol. 50, s. 73-92. <https://doi.org/10.2307/3687038>
- STUĐENIČOVÁ, Hana. ... einem ersamen Rath verehrt. Über Widmungen der Musikalien an mährische Städte ca. 1560–1620. In: *Musicologica Brunensia*, 2020, roč. 55, č. 1, s. 15-37. <https://doi.org/10.5817/MB2020-1-2>.
- STUĐENIČOVÁ, Hana. Moravská královská města, Bratislava a Vídeň: shody a odlišnosti v městském hudebním prostředí v 16. a na počátku 17. století. In: *Musicologica Slovaca*, 2019, roč. 10 (36), č. 2, s. 177-216. ISSN 1338-2594.
- ZAVARSKÝ, Ernest. Príspevok k dejinám hudby v Kremnici [I., II., III.]. In: *Hudobný archív*, 1977, č. 2, s. 9-121; 1981, č. 3, s. 287-385; 1981, č. 4, s. 131-201.

Encyklopédie / Encyclopedies

JUST, Martin. Chorbuch. In: BLUME, Friedrich a Ludwig FINSCHER eds. *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik: 20 Bände in zwei Teilen. Sachteil 2, Böh-Enc.* Kassel: Bärenreiter, 1995, s. 863-882. ISBN 3-7618-1103-8.

Dizertácie / Thesis

BODNÁROVÁ, Katarína. *Novoveká bratislavská mestská kancelária v rokoch 1526 – 1574 v zrkadle bratislavských mestských kníh*. Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra archívnictva a pomocných vied historických, 2009.

LINDSEY, Mack Clay. *Klosterneuburg, Chorherrenstift, Codices 69 and 79. Two Sixteenth-Century Choirbooks, their Music, and its Liturgical Use*. Ph.D. thesis, Indiana University, Bloomington 1980.

MEŠČANOVÁ, Andrea. *Hudobný život a pamiatky Košíc do roku 1600*. Disertační práce. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, 2014.

STUDENIČOVÁ, Hana. *Městská hudební kultura na Moravě v předbělohorském období. Moravská královská města ve středoevropských souvislostech*. Disertační práce. Brno: Ústav hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2019.

Internetové zdroje / Online sources

HORYNA, Martin a Vladimír MAŇAS. Two Manuscripts of Polyphonic Music in Brno from the Mid-Sixteenth Century. In: *Early Music*, 2012, roč. 40, č. 4, s. 553-575. <http://dx.doi.org/10.1093/em/cas127>

ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Chorbuch. In: *Encyklopedie knihy* [online], c2018 [cit. 25. 03. 2020]. Dostupné na: <http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Chorbuch&oldid=15710>